

03.11.2024

החפירות הלימודיות בסרטבה-אלכסנדריון: עונה ראשונה (2025)

בחופשת הסמסטר הקרובה 12.3-4.2.25 מתוכננת עונת חפירות ראשונה במסגרת פרויקט ארכיאולוגי מחודש בסרטבה-אלכסנדריון!!! בידי משלחת מהמחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה בראשות ד"ר דביר רביב ותלמידי מחקר מהמחלקה ובהשתתפות סטודנטים ומתנדבים. הפרויקט, שיכלול חפירות נוספות בהמשך החורף, ייערך בשיתוף פעולה עם יחידת קצין מטה לארכיאולוגיה ביו"ש של המינהל האזרחי. האתר נחפר לראשונה בשנים 1984-1981 בידי משלחת בראשות יורם צפיר ויצחק מגן. חפירות אלה, שכללו שלוש עונות חפירה קצרות, התמקדו בחשיפת מבנה פריסטיל הרודיאני במדרון המזרחי של גבעת האתר ותוצאותיהן פורסמו באופן חלקי בלבד. ממצאי חפירה זו לצד סקרים שבהם תועדו מערכת אספקת מים ומערכת מצור, ובעיקר אזכורי האתר בכתבי יוספוס – מצביעים על פוטנציאל רב לממצאים מרתקים ממגוון תקופות (להסבר כללי על האתר, ראו למטה). סטודנטים מהמחלקה מוזמנים להצטרף לחפירה הלימודית בשבועות הבאים:

- 6-4.2.25 (שלושה ימים)
- 13-9.2.25
- 20-16.2.25
- 27-23.2.25
- 6-2.3.25
- 13-9.3.25

הצטרפות לחפירה היא למינימום של שבוע, כאשר שבוע העבודה (ימים א – ה) הוא בבחינת "מחנה סגור". הלינה תהיה באחד מיישובי הבקעה, בתנאי פנימייה (אוכל כשר כמובן). תנאי לקבלת זיכוי על השתתפות בחפירה הלימודית היא השתתפות מלאה בכל הפעילויות הנדרשות (כולל מסירת דו"ח חפירה בסיום שבוע החפירה).

הערה חשובה בנוגע לנגישות האתר:

אתר החפירה המתוכנן בפסגת התלולה של הר סרטבה נגיש כיום בצורה רגלית או בעזרת רכב שטח בלבד. בימים אלה החלה סלילת דרך גישה נוחה עד בסמוך לפסגת האתר, אולם מועד הסיום של הכשרת הדרך אינו ברור. סיכוי גבוה שבעונת החפירות הקרובה ניאלץ לטפס ולרדת מהאתר רגלית מידי יום (מצד מזרח – חניון מעלה הנערים). מדובר בהליכה מאומצת של כ-45 דקות לכל כיוון מידי יום. **לאור זאת, ההרשמה לחפירה מוגבלת למטיבי לכת בלבד!!!**

פגישת הכנה:

בשבוע האחד לפני אחרון של הסמסטר, יום ג (21.01) בהפסקה של 13:30, יתקיים מפגש הכנה לכלל המשתתפים בחפירה. הפגישה, שתיערך כחצי שעה, תתקיים בקמפוס ותשודר בזום ובה ינתן הסבר על הפעילויות השונות שיתבצעו במשך החפירה. ההשתתפות במפגש הינה חובה.

סדר יום בחפירה (לשבועות 2-5):

יום א: הסעה מבר-אילן לרקעת הירדן (יציאה מהקמפוס בשעה 07:00); ארוחת בוקר; הרצאת פתיחה; 11:00 סיום/תחילת חפירה; ארוחת צהרים בשטח; 17:00 סיום חפירה וירידה מהאתר; 19:00 ארוחת ערב.

יום ב-ד: השכמה עצמאית (תפילה עצמאית); 04:15 יציאה לאתר; 06:00 תחילת עבודה; 9:00 ארוחת בוקר; 13:00 סיום עבודה; 14:15 ארוחת צהרים; 15:00 שטיפת חרסים; אחה"צ מיון חרסים/סיור/זמן חופשי; 17:30 הרצאה; 19:00 ארוחת ערב.
יום ה: השכמה וכו' כרגיל; 14:00 חזרה לאתר הלינה; ארוחת צהרים; שטיפת חרסים; 18:00 הסעה לבר-אילן (נסיעה של כשעה וחצי).

בשבוע 1 החפירה תחל ביום ג. שימו לב, שבוע חפירה מלא נחשב לחמישה ימי חפירה.

חובות:

- השתתפות בכל הפעילויות הקשורות בחפירה במשך כל השבוע.
- שיתוף פעולה מלא עם צוות החפירה.
- אין לעזוב את אתר החפירה ללא אישור של דביר.
- הגשת דו"ח חפירה על פי ההנחיות שיינתנו בזמן החפירה.

ציוד:

בגדי עבודה (עדיף ארוכים); נעלי עבודה סגורים (**לא נרשה לעבוד עם סנדלים!**); כובע; בגדי עבודה להחלפה ולאחר העבודה; כלי רחצה; מגבת; קרם הגנה; בקבוק מים אישי; כלי כתיבה ומחברת; תיק לנשיאת חפצים אישיים.

לפרטים נוספים ניתן ליצור קשר עם דביר – dvirraviv@gmail.com

הסבר כללי על סרטבה-אלכסנדריון

"מבצר שנבנה בפאר רב בראש הר גבוה" – כך מתאר יוספוס לראשונה בכתביו את מבצר אלכסנדריון השוכן כקן נשרים בראש הר סרטבה, המתנשא כ-650 מטרים מעל בקעת הירדן. מרבית המידע על האתר מצוי בכתבי יוספוס, אליהם מתווסף אזכור יחיד אצל סטראבו (גיאוגרפיה, 40) וממצא ארכיאולוגי שמקורו בסקרים ובשלוש עונות חפירה שערכו י' צפריר וי' מגן בשנים 1981–1984 במדרון המזרחי של הגבעה. נתוני הסקרים כוללים בעיקרם שרידי מצודה בפסגת האתר, מערכת אספקת מים המתבססת על איסוף מי נגר, מערכת מצור ומערכת דרכים בנויות וחצובות. ממצאי החפירה כוללים מבנה פריסטיל הרודיאני הפונה לנוף המרהיב של בקעת הירדן (שקירו המערבי נשא קמרון ששימש מסד למבנה נוסף במעלה המדרון), שרידי מבנה דורי חשמונאי, בור מים, מקווה טהרה וכן ממצא קטן מגוון מן התקופות החשמונאית, ההרודיאנית ומן המאה הראשונה לסה"נ. יש להניח כי האתר נקרא על שמו של אלכסנדר ינאי (103–76 לפסה"נ), שיוספוס (או ליתר דיוק מקורותיו) השתדל להמעיט בשבחיו, ואשר קורות חייו שזורים באזור הנשקף היטב מאלכסנדריון – מקרב צפון שנערך בשנה הראשונה לשלטונו של ינאי, ועד למצור על רגב שבתחום גרסה במהלכו מת ינאי ממחלה.

על חשיבותו ויציאת הדופן של מבצר אלכסנדריון עבור החשמונאים, ניתן ללמוד משמו, מאזכורו בראש רשימת המבצרים שנכבשו בידי צבא פומפיוס וכאחד משלושת המבצרים בהם הפקידה שלומית אלכסנדרה (שלומציון) המלכה את אוצרותיה, אך בעיקר משני נתונים מרתקים העולים מכתבי יוספוס: האחד הוא אזכור קבורת שושלת בית חשמונאי במקום, המתווספת לקבורת שושלת החשמונאים הראשונים במודיעין. הנתון השני הוא התבצרותם החוזרת ונשנית של החשמונאים לבית אריסטובולוס השני באלכסנדריון-המצביעה על היותו מוקד תמיכה מרדני אנטי-רומי בתקופת

המעבר בין השלטון החשמונאי לשלטון ההרודיאני. בפרק זמן זה (57–37 לפסה"נ) משתקפת חשיבותו הצבאית והפוליטית של אלכסנדריון בפעולות המצור, ההרס והשיקום שמתאר יוספוס, ובפרט בתיאורי המצור שערך גבינוס על האתר וביצורו מחדש של האתר בידי פרורס אחי הורדוס בעיצומה של מלחמתו באנטיגונוס.

בתקופת שלטונו של המלך הורדוס נזכר אלכסנדריון בכתבי יוספוס כמקום מאסר, אירוח וקבורה. על פי ההיסטוריון בשנת 29 לפסה"נ כלא הורדוס את מרים ואת אמה אלכסנדרה במבצר והפקיד עליהן את יוסף סוכן הבית וסואימוס היטורי נאמניו; בשנת 15 לפסה"נ היה אלכסנדריון אחד משלושת המבצרים שבהם אירח הורדוס את מרקוס אגריפה חתנו של אוגוסטוס בעת ביקורו ביהודה; וסביב שנת 7 לפסה"נ, לאחר שפקד הורדוס להרוג את אלכסנדרוס ואריסטובלוס בניו מהמלכה מרים, הובאו גופותיהם מסבסטיה לאלכסנדריון "מפני ששם היה מקום מנוחתם של זקנם מצד אמם ושל רוב אבותיהם".

הממצא הארכיאולוגי מצביע על פעילות באתר במאה הראשונה לסה"נ. על פי צפריר ומגן ממצאים אלו מייצגים התיישבות ארעית לאחר תקופה של עזובה. מכל מקום, בהסתמך על אופייה הארעי של ההתיישבות ועדויות לנוכחות מורדים במבצרי מדבר אחרים (דוגמת קיפרוס, מכזור, הרודיון ומצדה) אין לשלול שמדובר בפעילות מורדים בימי המרד הגדול, אשר איננה מתועדת בכתבי יוספוס. בעונת החפירות הקרובה נמשיך להרחיב ולהעמיק בשטח החפירה של צפריר ומגן במדרון המזרחי ונפתח, לראשונה, שטח חפירה חדש במצודה שבראש הפסגה ללא כל ספק צפויות לנו תגליות מרתקות ואתם כתלמידי המחלקה מוזמנים לקחת חלק בחוויה הלימודית-מדעית!